A large, three-bladed wind turbine stands in a misty, open landscape. The turbine is white with a tall tower and three long blades. The ground is covered in a light layer of snow or frost, and the background is a soft, hazy expanse of fields and distant trees. The sky is a pale, overcast blue.

Det nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet 2018–2021

Nordisk
ministerråd

Det nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet 2018–2021

ANP 2017:769

ISBN 978-92-893-5205-5 (PRINT)

ISBN 978-92-893-5206-2 (PDF)

ISBN 978-92-893-5207-9 (EPUB)

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-769>

© Nordisk ministerråd 2017

Layout: Gitte Wejnold

Omslagsfoto: Unsplash.com

Trykk: Rosendahls

Printed in Denmark

Det nordiske samarbeidet

Det nordiske samarbeidet er en av verdens mest omfattende regionale samarbeidsformer. Samarbeidet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige samt Færøyene, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbeidet er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en viktig medspiller i det europeiske og internasjonale samarbeidet. Det nordiske fellesskapet arbeider for et sterkt Norden i et sterkt Europa.

Det nordiske samarbeidet ønsker å styrke nordiske og regionale interesser og verdier i en global omverden. Felles verdier landene imellom bidrar til å styrke Nordens posisjon som en av verdens mest innovative og konkurransekraftige regioner.

Nordisk ministerråd

Nordens Hus

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

www.norden.org

Last ned nordiske publikasjoner: www.norden.org/nordpub

INNHold

Forord	6
Innledning	8
Formål og prioriteringer	12
Det nordiske kraftmarkedet	14
Fornybar energi	18
Energieffektivisering	20
Informasjonsutveksling og dialog om de nordiske landenes energipolitikk og strategier	22
Energiforskning	23
Norden i Europa (EU/EØS) og annet internasjonalt samarbeid	25
Horisontale temaer	28
Energirelaterte transportaspekter	28
Nordisk energisamarbeid på Grønland, Færøyene og Åland	30
Sammenheng med horisontale strategier	30
Appendiks A	
Organiseringen av sektoren	32
Appendiks B	
Strategisk gjennomlysning av energisektoren	33
Appendiks C	
Strategisk mandat for Nordisk Energiforskning	34

Forord

Norden har etablert et sterkt og levende regionalt energisamarbeid. Gjennom dette nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet for perioden 2018–2021 peker vi ut samarbeidsområdene for Norden. Det nordiske elmarkedet, fornybar energi, energieffektivisering og energiforskning vil fremdeles være viktige områder for vårt nordiske energisamarbeid.

I forberedelsen til dette nye nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet har det vært gjennomført en såkalt strategisk gjennomlysning av det nordiske energisamarbeidet. Jorma Ollila har gjennomgått vårt energisamarbeid og gitt noen viktige og konkrete anbefalinger videre. Vi vil takke Ollila for et solid arbeid. Hans innspill har vært verdifulle i arbeidet med å skissere veien videre i energisamarbeidet.

Det nordiske energisamarbeidet vil fortsette å ta inn over seg det faktum at EU har trappet opp sitt arbeid med politikk og regelverksutvikling under arbeidet med å utforme EUs energiunion. De nordiske landene er på ulike måter påvirket av EUs arbeid og kan ha ulike interesser på energiområdet, men kan også dra fordel av å påvirke forhandlings- og gjennomføringsprosesser i EU/EØS-området sammen. Et fortsatt godt samarbeid om europaspørsmål er en forutsetning for godt nordisk regionalt energisamarbeid. Ambisjonen i dette nye samarbeidsprogrammet er å skalere opp samarbeid om EU/EØS-spørsmål på energiområdet.

Det er viktig at vi utnytter alle nordiske nettverk og samarbeidsorganer for å kunne påvirke der vi har felles interesser. Vi må lære av hverandre der vi ser synergier i gjennomføring av politikk og regelverk fra EU. På elektrisitetsområdet har vi en lang og god tradisjon for nordisk samarbeid. Samarbeidet foregår på ulike nivåer

og mellom ulike aktører, og i økende grad innenfor en europeisk ramme. Visjonen om et godt el-samarbeid i den nordiske regionen fortsetter gjennom dette samarbeidsprogrammet.

Samarbeidsprogrammet legger videre større vekt på regional informasjonsutveksling om energipolitikken mot 2030. Det er viktig at naboer holder hverandre orientert om viktige utviklingstrekk og beslutninger i de nordiske landenes energipolitikk.

De nordiske landene vil fortsette det gode samarbeidet innen forskning, utvikling og teknologi på energiområdet. Sammen kan vi fortsatt vise Europa og verden gode løsninger på fremtidens utfordringer på en lang rekke felt innen fornybar energi, mer effektiv bruk av energi samt transport og el-mobilitet. Vi må fortsette å tilrettelegge for gode prosjekter på Grønland, Færøyene og Åland.

Vi mener at både Europa og verden trenger et Norden som kan arbeide sammen for målene om en sikker energiforsyning, et velfungerende energimarked, bærekraftig vekst og velstand for den nordiske befolkningen.

Terje Søviknes
Olje- og energiminister, Norge,
Det norske formannskap 2017

Innledning

De nordiske landene har etablert et sterkt og levende regionalt energisamarbeid, eksemplifisert ved det felles nordiske kraftmarkedet, basert på ambisjonen om et bærekraftig energisystem i Norden.

Som ledd i den generelle reformprosessen av det nordiske samarbeidet har energisektoren gjennomført en strategisk gjennomlysning – en analyse og perspektivering av utviklingsmuligheter for det nordiske energisamarbeidet de kommende 5–10 årene. Den strategiske gjennomlysningen, som er foretatt av Nokias tidligere konsernsjef Jorma Ollila, har vært en veldig nyttig inspirasjon i utformingen av dette samarbeidsprogrammet.

Innspillet fra den strategiske gjennomlysningen og samarbeidet gjennomført hittil danner grunnlaget for å definere samarbeidet for perioden 2018–2021.

Ollilas anbefaling om å definere en klar visjon for energisamarbeidet er tatt med, og den fungerer som en overordnet ramme for målene som er fastsatt for det videre samarbeidet om energipolitikk i Norden.

Stadig flere energipolitiske utfordringer blir drøftet landene imellom. På tross av forskjellige energiresurser og ulik organisering av energisektoren ligger det en betydelig nordisk interesse i å påvirke prosessene som finner sted når energipolitikken i økende grad europeiseres og globaliseres. De nordiske landene står sterkere når de kan forene holdninger i enkelte saker. Ved å holde hverandre løpende orientert om sine holdninger og foreslåtte løsninger på de energipolitiske utfordringene på nasjonalt, regionalt og globalt plan og i EU, styrker de denne påvirkningskraften.

Norden er påvirket av de energipolitiske EU-prosessene og -initiativene. Dette gjelder for alle de nordiske landene gjennom EU/EØS. Ambisjonen om å utvikle en energiunion og de tilknyttede forslagene som er i beslutningsprosess og under implementering, forventes å være sentrale for de nordiske landene i det videre arbeidet med energipolitiske spørsmål.

Det nordiske energisamarbeidet deltar også i relevante tverrgående prosjekter og programmer på nordisk og internasjonalt nivå. Et godt eksempel på et nordisk initiativ på internasjonalt nivå er

det felles nordiske vertskapet sammen med EU-kommisjonen for de internasjonale energiministtermøtene Clean Energy Ministerial 9 og Mission Innovation 3¹ i første halvdel av 2018.

Det nordiske energisamarbeidet sikter, når det gjelder konkrete energipolitiske initiativer, mot områder med utpreget politisk relevans og nordisk nytte. Det kan f.eks. dreie seg om den videre utviklingen av det nordiske kraftmarkedet. Etter hvert som de nordiske energisystemene blir tettere integrert, oppstår det dessuten løpende utfordringer som bl.a. skyldes ulikheter mellom landenes systemer eller nasjonale regulering. Disse bør drøftes løpende og tas opp i det nordiske samarbeidet. Det samme gjelder integreringen av det nordiske energisamarbeidet i det europeiske.

Norden og det nordiske energisamarbeidet er også kjennetegnet ved at det kan være spesielle utfordringer på

energiområdet på Grønland, Færøyene og Åland. Det samme gjelder i områder som er mer isolerte og ikke tilkoblet det felles kraftmarkedet. Samarbeidsprogrammet for 2018–2021 vil på dette området særlig fokusere på å utvikle konkrete operasjonelle resultater for energisamarbeidet i et godt nettverk mellom energimyndigheter og andre relevante aktører.

Gjennom Nordisk Energiforskning (NEF) samarbeides det om teknologiutvikling i praktisk orienterte forsknings- og utviklingsprosjekter som kan gi nordisk nytte og merverdi for de enkelte landene. De nordiske landene har ulike styrkeposisjoner innenfor innovasjon og utvikling. NEF har dessuten utarbeidet Nordic Energy Technology Perspectives (NETP) sammen med Det internasjonale energibyrået og med dette analysert hvordan de nordiske landene i teknisk samspill kan nå de nasjonale energi- og klimamålene mot 2050.

¹The Clean Energy Ministerial (CEM) er et globalt høynivåforum som skal arbeide for politikk og programmer som fremmer ren energiteknologi, dele erfaringer og beste praksiser, og stimulere til overgang til en global ren energiøkonomi.

Mission Innovation (MI) er et globalt initiativ for en dramatisk økning av hastigheten på global innovasjon innenfor ren energi. Som del av initiativet har deltakende land forpliktet seg til å doble sine regjeringers investeringer i forskning på og utvikling av ren energi i løpet av fem år, og samtidig stimulere til høyere investeringer fra privat sektor i transformativ teknologi for ren energi.

FOTO: UNSPLASH.COM

Formål og prioriteringer

Visjonen for det nordiske energisamarbeidet er:

Gjennom et sterkt, tillitsbasert og tilpasningsdyktig samarbeid å utvikle de nordiske energisystemene på en måte som sikrer verdens mest integrerte og intelligente grønne lavutslippsøkonomi med høy konkurranseevne og forsynings-sikkerhet.

Målene for samarbeidet er:

I tråd med visjonen skal energisamarbeidet bidra til en stabil og sikker energiforsyning, et velfungerende energimarked samt bærekraftig vekst og velstand for den nordiske befolkningen. Energisamarbeidet skal også bidra til at landene kan oppnå sine ambisiøse nasjonale miljø- og klimamålsetninger. Det inkluderer en global profilering av de nordiske styrkeposisjonene innenfor energisektoren gjennom utvikling av tekniske løsninger som bidrar til å oppfylle klimamålene.

Samarbeidet vil i perioden 2018–2021 særlig handle om disse områdene:

- Videreutvikling av det nordiske kraftmarkedet
- Fornybar energi
- Energieffektivisering
- Informasjonsutveksling og dialog om de enkelte nordiske landenes energipolitikk og strategier
- Energiforskning og innovasjon gjennom Nordisk Energiforskning
- Norden i Europa, herunder gjennomføring av EUs energiunion
- Nordens nærområder, særlig de baltiske landene
- Energirelaterte transportaspekter
- Energisektoren på Grønland, Færøyene og Åland
- Andre horisontale programmer og prosjekter og internasjonalt samarbeid

I de følgende avsnittene konkretiseres arbeidet innenfor områdene som er definert over.

Det nordiske kraftmarkedet

Norge, Sverige, Finland og Danmark danner til sammen et felles nordisk kraftmarked. Det nordiske engrosmarkedet for elektrisitet (Nordpool) har lenge vært et internasjonalt anerkjent forbilde for utvikling av kraftmarkedene over landegrenser. Det nordiske kraftmarkedssamarbeidet utvikles løpende når det gjelder forsyningssikkerhet, konkurranse og effektivitet.

Med EUs energiunion er det bl.a. et ønske om å skape et felles europeisk kraftmarked. Realiseringen av dette er fremmet gjennom bl.a. nye markedskoblinger mellom delmarkedene i Europa. Derfor vokser det geografiske området som kan betraktes som et felles kraftmarked, og det nordiske kraftmarkedet integreres i stadig større grad med land og kraftmarkeder i Nordens nærområder.

PRIORITERTE SPØRSMÅL

Det europeiske kraftsystemet gjennomgår store forandringer. Det skyldes blant annet ny EU-lovgivning,² og utviklingen mot en mer desentral fluktuerende fornybar kraftproduksjon samt mer aktive

og fleksible forbrukere. Samlet sett betyr det at det nordiske kraftmarkedssamarbeidet vil bli ytterligere intensivert de kommende årene, særlig på områdene under:

Kraftsystemets funksjon

Strømnettet skal styrkes, og tilpassing av den nåværende reguleringen av kraftmarkedet kan være nødvendig for å integrere den stigende andelen fornybar energi. Behovet for nettførsterkninger i de enkelte nordiske landene avhenger også av hva som blir bygd i landene rundt. En økt andel fluktuerende kraft (vindkraft, solkraft m.v.) stiller nye krav til bl.a. balansering og fører til økt behov for styring og overvåking av nettet. Dermed stimuleres også utviklingen av smarte strømnett. På samme måte vokser behovet for lagring f.eks. i perioder med høy produksjon til bruk i perioder med lavere produksjon, eller når etterspørselen er høy. Bedre muligheter og insitamenter for at forbrukere kan reagere på prissignaler, kan gjøre kraftforbruket mer fleksibelt. Med smarte funksjoner i nettet blir det derfor lettere å flytte etterspørselen over tid og dermed redusere perioder med veldig høyt

² Da samarbeidsprogrammet ble vedtatt, var forhandlingene av forslagene i Kommisjonens Vinterpakke stadig i gang. Derfor refereres det til dem som forslagene.

strømforbruk. Det er viktig å fortsette med å følge utviklingen på disse områdene og potensielt utvikle felles strategier for dette. Anbefalingene fra den strategiske gjennomlysningen vil inngå i disse overveielsene. For å øke fleksibiliteten og effektiviteten i strømsystemet vil det gradvis, der det er relevant, skje en integrering av elektrisitet i varme-, kjøle- og transportinfrastrukturen.

Nettverksplanlegging og investering

Det nordiske kraftmarkedet er kjennetegnet av en effektiv utnyttelse av produksjonsressursene. Flaskehalser i det nordiske nettet som skaper lang-

varige og store forskjeller i strømprisene, bør reduseres i det omfanget det er samfunnsøkonomisk lønnsomt. I 2010 vedtok de nordiske energiministrene at nettinvesteringer som er samfunnsøkonomisk lønnsomme i et nordisk perspektiv, skal gjennomføres. Hvis for- deler og omkostninger er ujevnt fordelt mellom landene, skal systemoperatører forhandle fordelingen av omkostninger og inntekter mellom landene. Det er viktig at de nordiske transmisjons-systemoperatørene viderefører og styrker samarbeidet om blant annet å utvikle en samfunnsøkonomisk nettplanlegging og utarbeider nordiske nettutviklingsplaner.

FOTO: JUNGSPASH.COM

Ny EU-lovgivning

EU-kommisjonens utspill fra 2016, Clean Energy for All Europeans (Vinterpakken) (se side 25 for utdyping av Norden i Europa), inneholder blant annet forslag til revidert lovgivning for kraftmarkedet, dvs. en revisjon av den tredje pakken om det indre markedet. Dessuten erstattes direktivet om kraftforsynings sikkerhet av en ny kriseberedskapsordning. Det er viktig at de felles nordiske interessene bevares i forhandlingene om den nye lovgivningen, og at det sikres at det ikke gjennomføres regler som forhindrer et allerede velfungerende nordisk kraftmarked. Det er også viktig at det er rett balanse mellom det som er hensiktsmessig å vedta på EU-nivå, og det som er et nasjonalt anliggende. Det nordiske kraftmarkedet er på en rekke områder langt framme i forhold til resten av EU. Det betyr at de nordiske landene har mye å bidra med i utviklingen av et felles europeisk kraftmarked. Å sikre disse aspektene vil være en avgjørende prioritet i det nordiske energisamarbeidet. I den kommende programperioden vil det derfor fortsatt aktivt utvikles og kommuniseres felles nordiske posisjoner til relevante organer (f.eks. EU-kommisjonen, EU-parlamentet og medlemslandene) der det er relevant.

Det regionale samarbeidet er spesielt i fokus i EU-kommisjonens forskjellige rettsakter som foreslått i Vinterpakken

fra 2016. Disse er under forhandling og vil bli implementert i programperioden 2018-2021. Det er viktig at Norden, med sin lange erfaring med regionalt samarbeid, bidrar med kunnskap og rådgivning når disse reglene skal implementeres.

Mer harmonisert detaljmarked

Et mer harmonisert detaljmarked, med større valgfrihet for strømforbrukerne og større konkurranse mellom strømleverandørene, gjør kraftmarkedet mer effektivt. Allerede i 2009 vedtok de nordiske energiministrene å begynne arbeidet med et mer harmonisert nordisk sluttbrukermarked for strøm. Samarbeidsorganet for de nordiske regulatorne av kraftmarkedet (NordREG) har siden gitt anbefalinger til hvordan man oppnår et mer harmonisert detaljmarked. Fokus er på å redusere barrierene for strømleverandørenes aktivitet i flere nordiske land samtidig gjennom en harmonisering av regulering og praksis.

Kontakt med markedsaktører

I programperioden vil dialogen med kraftmarkedsaktører og andre aktuelle aktører fortsatt være av stor betydning for å sikre et sterkt nordisk energisamarbeid. Den konkrete utformingen av denne relasjonen vil være et spesielt fokus i programperioden.

Fornybar energi

De nordiske landene har på forskjellig måte god adgang til fornybare energiresurser og er verdensledende når det gjelder andel av energiforbruk fra fornybare energiresurser. De nordiske landene har en andel av fornybar energi på 30–70 %, ³ noe som er vesentlig over EU-gjennomsnittet på 16,7 %.

Energiunionen har stor påvirkning på utviklingen av fornybar energi i de nordiske landene. For øyeblikket revideres flere direktiver rettet mot fornybar energi for perioden 2020–2030, jf. også side 22 og 25.

PRIORITERTE SPØRSMÅL

Samarbeid om nåværende og kommende EU-direktiver

Fokus er på det nordiske samarbeidet om implementering av direktiver for fornybar energi før og etter 2020. Felles nordisk interesse vil bli vurdert i forhold til EUs direktiv om fornybar energi fram mot 2030, og der det er relevant, vil man utvikle felles nordiske posisjoner og kommunisere dem til relevante organer.

Støttesystemer til fornybar energi

De nordiske landene har gjennom ambisiøs nasjonal politikk sikret noen

av de høyeste andelene av fornybar energi i de europeiske energisystemene. Det har blant annet skjedd ved hjelp av støttesystemer, der Sverige og Norge for eksempel har hatt et felles sertifikatssystem, Danmark har hatt tilgang på blant annet havvind, og Finland har hatt et system med pristillegg til strømprisen.

Utveksling av erfaringer med støttesystemer for fornybar energi vil fortsatt stå sentralt. I tillegg vil det bli fokusert på hvordan politikken i ett land påvirker nabolandene, f.eks. gjennom kraftmarkedet. Fokus vil også være på markeds- og politikkutviklingen i EU.

Bioenergi

I de nordiske landene spiller biomasse en stor rolle i landenes energiforsyning sammenlignet med resten av EU-landene. Ikke minst gjelder dette Finland, Sverige og Danmark. Island bruker ikke biomasse i stort omfang. I Finland, Sverige og Norge kommer biomasse til energi fra skogbruket, og bioenergisektoren er sterkt knyttet til skogindustrien. I Danmark er biomasse i stort omfang importert. For øyeblikket (2015) er bioenergiens andel av det totale energiforbruket i Norden nesten 20 %, og av dette utgjør biomasse fra

³ Danmark 30,8 %, Finland 39,3 %, Sverige 53,9 %, Island 70,2 % og Norge 69,4 % (Eurostat, tall for 2015).

FOTO: UNSPLASH.COM

skog 42 %. Det forventes også at biomasse vil spille en viktig rolle i de nordiske energimarkedene i framtiden.

I EUs direktiv om fornybar energi (RED) understrekes betydningen av bærekraftskriterier for bioenergi.⁴ Det vil fortsatt fokuseres på utviklingen i EU og generelt på utviklingen av bioenergi i Norden.

Andre temaer

Mulighetene for samarbeid om desentral fornybar strømproduksjon vil bli undersøkt. Spesielt betydningen av at flere husholdninger blir prosumenter, dvs. både produsenter (f.eks. via solceller) og forbrukere av energi, vil være i fokus. Det innebærer også en vurdering av hva dette betyr for kraftmarkedets funksjon. Dette forholdet har betydning for flere deler av det nordiske energisamarbeidet, og koblingen mellom disse vil bli vurdert.

⁴ Da samarbeidsprogrammet ble vedtatt, var forhandlingene om Forslag til Europaparlamentets og Rådets direktiv om å fremme bruk av fornybare energikilder (revisjon av VE-direktivet) stadig i gang. Referanser til innholdet i den "nye EU-lovgivningen" er derfor referanser til innholdet i Kommisjonens forslag.

Energieffektivisering

Energieffektivitet er et sentralt bidrag til et bærekraftig energisystem, og energieffektivitet bidrar samtidig til å fremme økt miljømessig bærekraft, styrket konkurranseevne og forsyningssikkerhet. Energieffektivitet er en nordisk styrkeposisjon ettersom samtlige nordiske land satser kraftig på energieffektivitet på nasjonalt nivå. En effektiv energibruk er relevant innenfor både bygg- og boligsektoren, industrien, transportsektoren, i produkter og i produksjon og energioverføring.

Det nordiske samarbeidet på energieffektivitetsområdet bidrar til å øke kunnskapen om og forståelsen for de enkelte landenes nasjonale politikk på energieffektivitetsområdet, f.eks. i tungindustrien gjennom arrangementer og prosjekter som bidrar til å nå felles nordiske mål. På energieffektivitetsområdet spiller dessuten EU en vesentlig rolle gjennom både felles målsetninger og regler som danner rammen om de enkelte landenes nasjonale tiltak. Alle de nordiske landene er bl.a. omfattet av EU/EØS-rettsaktene innenfor energimerking og økodesign.

PRIORITERTE SPØRSMÅL

Erfaringsutveksling om gjennomføring av EU-direktiver på energieffektivitetsområdet fortsetter. Et viktig samarbeidsområde vil være revisjonen EU-kommisjonen presenterte i Vinterpakken, bl.a. i form av forslag til revisjon av energieffektivitetsdirektivet og direktivet om bygningers energimessige yteevne.⁵

Det nordiske samarbeidets form og innhold forandres løpende, mens rammene rundt det har forblitt mer eller mindre uendret. Samarbeid om energieffektivitet utvikles i retning av et nettverks-samarbeid med hovedvekt på informasjonsutveksling.

Nordsyn

Nordsyn er et vellykket prosjekt om markedstilsyn med økodesign- og energimerkingsordninger. Økodesign og energimerking springer ut av EU-lovgivning, men markedstilsynet med ordningene er nasjonalt. EU-kommisjonen oppfordrer til samarbeid om markedstilsyn, ettersom det er av-

⁵ Da samarbeidsprogrammet ble vedtatt, var forhandlingene av Kommisjonens forslag til revisjon av Europa-parlamentets og Rådets direktiv 2012/27/EU om energieffektivitet og Kommisjonens Forslag til Europa-parlamentets og Rådets direktiv om endring av direktiv 2010/31/EU om bygningers energimessige yteevne stadig i gang. Referanser til innholdet i den "nye EU-lovgivningen" er derfor referanser til innholdet i Kommisjonens forslag.

gjørende for at markedsaktører er omfattet av de samme spillereglene. Dette har i høy grad lyktes i Norden, der det har vist seg at man ved å samle ressursene også har bedre muligheter til å utvikle innsatsen. Markedstilsynsmyndigheter fra Danmark, Island, Finland, Norge og Sverige deltar i Nordsyn-prosjektet.

Prosjektet tok utgangspunkt i de nordiske statsministrenes Grønn vekst-initiativ,⁶ men er senere utviklet til å ha mange delprosjekter, bl.a. tolkning av produktforordninger, produktstudier av komplekse produkter, strategisk viktige nordiske produkter, utregning om effekten av markeds kontroll og et felles online informasjonsprosjekt. Samtidig har Nordsyn-gruppen blitt en viktig plattform for at deltakerne også kan drøfte andre spørsmål relatert til EU/EØS-relaterte økodesign- og energimerkingsreguleringer, blant annet generelle spørsmål om kommende produktforordninger eller revisjoner av de eksisterende. Det er ikke alltid mulig å finne en felles nordisk posisjon, men selv når det ikke lykkes, kan det finnes nordiske perspektiver på produkter med en særlig relevans i Norden som det kan være nyttig å bringe inn i forhandlingene i EU.

PRIORITERTE SPØRSMÅL

- En ny rammeforordning for energimerking av produkter ble vedtatt i EU i juni 2017. I den forbindelse skal det bl.a. etableres en felles produkt-database med alle energimerkede produkter. Forordningen stiller også krav om informasjonstiltak som de nordiske landene med fordel kan gjøre i fellesskap.
- I forbindelse med blant annet informasjonstiltak vil det være et spesielt fokus på forbrukernes rolle når det gjelder energieffektivitet, men også når det gjelder det grønne skiftet som sådan. Som ledd i dette vil forbrukerens rolle i forhold til etterspørselsrespons på kraftmarkedet bli vurdert.
- Utvikling av nye metoder og tester for felles kostnadseffektiv markeds kontroll.
- Fortsatt fokus på strategiske nordiske produkter som varmepumper, der funksjonen er påvirket av det nordiske klimaet.
- Fortsatt fokus på markeds kontroll av komplekse produkter.

⁶ "Norden – ledende i grønn vekst" var et prioritert program for Nordisk ministerråd lansert av de nordiske statsministrene i november 2011.

Informasjonsutveksling og dialog om de nordiske landenes energipolitikk og strategier

Kommisjonens Vinterpakke inneholdt et forslag til et forvaltningssystem for energiunionen (governance). I praksis vil forslaget bety en ny samordning av rapporteringen og planleggingen i alle energiunionens fem dimensjoner (kraftmarked, forsynings sikkerhet, energieffektivitet, dekarbonisering (inkl. fornybar energi og karbonfangst og -lagring (CCS)) og forskning og utvikling/innovasjon). For det nordiske energisamarbeidet er det spesielt interessant

at det i Vinterpakken er et økt regionalt fokus.

I programperioden vil forslagene⁷ bli drøftet nærmere. I den forbindelse drøftes hvordan det nordiske samarbeidet om informasjonsutveksling og dialog om de nordiske landenes energipolitikk og strategier kan spille en rolle. Anbefalingene fra den strategiske gjennomlysningen vil inngå i disse overveielser.

⁷ Da samarbeidsprogrammet ble vedtatt, var forhandlingene av forslagene i Kommisjonens Vinterpakke stadig i gang. Derfor refereres det til dem som forslagene.

Energiforskning

Nordisk Energiforskning (NEF) er plattformen for felles energiforskning og analyse under Nordisk ministerråd. Nordisk Energiforskning samarbeider tett med de nasjonale energiforskningsinstitusjonene.

Det strategiske mandatet for Nordisk Energiforsknings (NEF) aktiviteter i den kommende perioden (jf. appendiks C) skal sikre sammenheng mellom fore-

liggende samarbeidsprogram, det nordiske energisamarbeidet, NEFs vedtekter og bevilgningsbrev, NEFs strategi for 2018–2021 samt iverksettelse av Nordisk ministerråds budsjett. Gjennomføringen og resultatet av den strategiske gjennomlysningen av energisektoren skal integreres i organisasjonens arbeid. Overordnet skal alle NEFs aktiviteter fremme nordisk energisamarbeid, nytte og profilering.

FOTO: UNSPLASH.COM

Norden i Europa (EU/EØS) og annet internasjonalt samarbeid

EU/EØS-spørsmål og andre internasjonale energispørsmål har stått på dagsordenen siden starten av det offisielle nordiske energisamarbeidet – nærmest sammenfallende med at de nordiske landene valgte forskjellige tilhørighetsforhold til det europeiske samarbeidet gjennom medlemskap i EU (Finland, Sverige og Danmark) og EØS/EFTA (Island og Norge).

Energisamarbeidet har opp gjennom årene blitt sammenflettet i en mengde bilaterale og multilaterale initiativer. På mange av arenaene der de nordiske landene er representert, er det naturlig og hensiktsmessig å fremme nordisk samarbeid og koordinere holdninger.

Norden i Europa

Ambisjonen om å utvikle en energunion og de tilknyttede forslagene til nytt regelverk som er i beslutningsprosess og under implementering, forventes å være sentrale for de nordiske landene i det videre arbeidet med energipolitiske spørsmål. Norden er derfor i økende grad påvirket av de energipolitiske EU-prosessene og -initiativene. Dette gjelder for alle de nordiske landene, uansett om de er medlemmer av EU eller ikke. Norge og Island deltar ikke direkte i forhandlingene om EUs energipolitikk, men påvirkes av nye rettsakter gjennom EØS-avtalen. Mens det nordiske energisamarbeidet i perioden 2014–2017 tok hensyn til politikk og

direktiver og forordninger rettet mot 2020, må det framtidige nordiske energisamarbeidet nøye følge beslutningsprosessen og implementeringsprosessen som er satt i gang i EU som ledd i arbeidet med nye mål i 2030.

Det nordiske energisamarbeidsprogrammet for 2018–2021 vil dermed falle sammen med at et bredt spekter av EU-lovgivning blir ferdigforhandlet, og at man begynner å gjennomføre rettsaktene som implementerer EUs overordnede mål fram til 2030.

EUs arbeid med energiunionen innebærer en vesentlig modernisering og oppgradering av reguleringer som sikter mot å innfri EUs 2030-klimamål. Spesielt Vinterpakken med åtte forskjellige rettsakter har potensial for nordisk energisamarbeid.

Den etablerte kontakten med de baltiske landene, også i EU, videreføres i den kommende programperioden. De nordiske landene vil også invitere de baltiske landene til utvalgte arrangementer der landene har felles interesser. Samarbeidet med de baltiske landene har særlig foregått via konferanser, spesielt om emner relatert til EUs energipolitikk.

Samarbeidet med Nordens nærområder søkes videreutviklet, spesielt med de tre baltiske landene, både gjennom Baltic Energy Market Interconnection

Plan (BEMIP) og uavhengige nordiske initiativer. Et styrket energiteknologisk samarbeid med de baltiske landene vil også bli vurdert på grunnlag av NEFs arbeid med Baltic Energy Technology Perspectives.

I den kommende programperioden er det en ambisjon å bruke styrken i den felles nordiske stemmen aktivt i både formelle og uformelle fora. Det gjelder spesielt i EU/EØS, men også i andre fora hvor de nordiske landene deltar, som BEMIP, Pentalateralt forum, North Sea Countries Offshore Wind Initiative, Baake-initiativet osv. Men også i fora der eksempelvis systemoperatører og uavhengige tilsynsmyndigheter deltar i forskjellige former for regionalt samarbeid.

Annet internasjonalt samarbeid

De nordiske landene deltar også i annet mer globalt energipolitisk samarbeid, som Det internasjonale energibyrået (IEA) og International Renewable Energy Agency (IRENA). I en internasjonal sammenheng kan det være nyttig for Norden å handle i fellesskap der det finnes opplagte felles interesser, og der felles initiativer kan planlegges. IEAs og Nordisk Energiforsknings (NEF) teknologiske undersøkelse, Nordic Energy Technology Perspectives (NETP), viser at Norden ligger langt framme i det grønne skiftet og har en rekke styrkeposisjoner

som med fordel kan utnyttes globalt, både når det gjelder eksport og når det gjelder å fremme felles nordiske politiske posisjoner.

Statsministerinitiativet 2017 for nordiske globale energiløsninger vil foregå i programperioden og vil være et fokusområde. I den forbindelse vil det også være fokus på samarbeid med det nordiske næringslivet om å utvikle og opprettholde nordiske styrkeposisjoner og eksport.

Det nordiske initiativet på energiministermøtet i 2016 om å få de internasjonale energiministermøtene Clean Energy Ministerial / Mission Innovation (CEM9/MI3) til Norden i 2018, er et veldig vellykket eksempel på at det nordiske energisamarbeidet kan støtte opp om og utvikle globale initiativer, og dessuten kan det felles vertskapet brukes til å sette nordiske prioriteter på den internasjonale energipolitiske dagsordenen og til å vise fram nordiske løsninger og teknologier. Et tett nordisk samarbeid vil sikre ikke bare framtidige vertskapsfunksjoner for andre toppmøter og konferanser, men også at Nordens rolle som en viktig global aktør i det grønne skiftet opprettholdes og styrkes.

FOTO: UNSPLASH.COM

FOTO: UNSPLASH.COM

Horisontale temaer

Energirelaterte transportaspekter

Transportsektoren er helt sentral for å nå de overordnede nasjonale klima- og energipolitiske målene, ikke minst fordi det er den sektoren som har det største forbruket av fossilt brennstoff. Et tett nordisk samarbeid på området vil være nødvendig for å nå målene. I den kommende programperioden prioriteres det å etablere et tettere samarbeid.

Et effektivt transportsystem krever effektive tekniske løsninger og samarbeid på tvers av grenser. Et slikt samarbeid vil også ha avgjørende betydning for industriens muligheter for å utvikle og prøve ut nye løsninger. Den strategiske gjennomlysningens forslag om en felles tilnærming til transportsektoren og bruken av hele Norden som et testsenter for nye teknologier vil inngå i arbeidet med å styrke nordisk energisamarbeid på transportområdet.

Samarbeid om transportspørsmål vanskeligjøres av at de er tverrgående temaer. Det er en utfordring på nasjonalt nivå, som naturlig nok ikke blir lettere over grensene. Derfor vil et tettere samarbeid på energiområdet når det gjelder transport, i første omgang foku-

sere på de delene av transportsektoren som vurderes å ha tettest tilknytning til energisektoren. Det vil for eksempel være forhold rundt elektrifisering og bruk av biobrensel (og biogass) relatert til landtransport, skips- og flytransport. Fokus vil være på spørsmål av felles interesse, for eksempel standardisering, infrastruktur, informasjon, instrumenter, forretningsmodeller, innvirkningen på det felles nordiske kraftmarkedet, etc.

Et ytterligere utgangspunkt for et tettere nordisk energisamarbeid på transportområdet kan være implementering av EUs forslag til revisjon av direktiv om fremme av andelen av energi fra fornybare energikilder (VE-direktivet),⁸ der transportsektoren inngår.

Arbeidet kan ta et naturlig utgangspunkt i de eksisterende aktivitetene i regi av Nordisk Energiforskning. Med bakgrunn i tekniske innspill herfra kan det formuleres et tettere samarbeid/koordinering av landenes politikk på området. Dermed fremmes nordiske styrkeposisjoner og et sterkere fundament for å oppfylle de ambisiøse nasjonale klimamålsetningene på en effektiv måte.

⁸ Da samarbeidsprogrammet ble vedtatt, var forhandlingene om Forslag til Europaparlamentets og Rådets direktiv om å fremme bruk av fornybare energikilder (revisjon av VE-direktivet) stadig i gang.

Som ledd i energisektorens arbeid med transportspørsmål vil det være en ytterligere ambisjon å etablere et tettere samarbeid med de andre sektorene og aktørene på transportområdet. Organisering av dette samarbeidet vil bli vurdert.

Nordisk energisamarbeid på Grønland, Færøylene og Åland

Nordisk ministerråd har de senere årene fokusert på å styrke de nordiske landenes arbeid for å sikre adgang til bærekraftig og fornybar energi. Dette gjelder naturligvis også på Grønland og Færøylene. Åland er en del af det fælles nordiske elmarked og arbejder blandt andet med udvikling af smarte el-systemer. Det vil bli fokusert ytterligere på potensialet i å støtte disse områdenes prioriteringer (strategi/agendaer) og skape økt nordisk merverdi gjennom synergier. Det nordiske samarbeidet skal med dette møte forskjellige nasjonale og ikke minst globale energi- og miljøutfordringer.

Ambisjonen er at energisystemer i områder som ligger utenfor det sentrale nordiske energisystemet, skal være en integrert del av det nordiske energipolitiske samarbeidet. Energiforsyningen i disse områdene skal være sikker, miljøvennlig og baseres på fornybare energikilder.

Det er ambisjonen at Norden skal være ledende når det gjelder grønt skifte. Derfor må det nordiske energisamarbeidet bidra med konkrete, løsningsorienterte aktiviteter, skreddersydd de lokale utfordringene også for områder som ikke er koblet til det felles nordiske kraftmarkedet/elsystemet. Det skal skje på bakgrunn av innovasjon og forskning, læring og erfaringsutvikling samt gjennomføring av konkrete samarbeidsprosjekter. Med dette kan områder i hele Norden brukes som testområder for å utvikle og prøve ut nye nordiske energiløsninger relatert til respektive styrkeposisjoner. På den måten kan Norden styrke sin posisjon som en ledende region globalt på energiområdet. Arbeidet med dette kan blant annet vurderes på grunnlag av NEFs arbeid med "Energi i Vest-Norden og Arktis".

Sammenheng med horisontale strategier

Samarbeidsprogrammet for energi bidrar til samarbeidsministrenes visjon for det nordiske samarbeidet om et innovativt, grenseløst, synlig og utadvendt Norden. Implementeringen av samarbeidsprogrammet bidrar også, der det er relevant, til å gjennomføre Nordisk ministerråds tre horisontale strategier om bærekraftig utvikling, barn og unge og likestilling, samt andre nordiske tverrgående strategier. Andre tverrsektorielle spørsmål tas opp med

relevante sektorer og andre aktører som vurderes relevante.

Dessuten bidrar sektoren aktivt til å oppfylle Nordisk ministerråds arbeid med agenda 2030, dvs. å oppfylle FNs 17 mål for bærekraftig global utvikling

(SDG), ettersom målene forventes å få en vesentlig betydning for de nordiske landene i nær framtid. Ikke alle målene er like relevante for sektoren. Målene som anses å ha en spesiell relevans for inneværende programperiode, er:

Organiseringen av sektoren

Dette avsnittet beskriver organiseringen av sektoren. Det nordiske energipolitiske samarbeidet består pr. januar 2018 av Ministerrådet for bærekraftig vekst (MR-Vekst) (energi), Embetsmannskomiteen for energipolitikk (EK-E), Nordisk Energiforskning (NEF) og arbeidsgrupper for kraftmarkeds-samarbeid (EMG) og fornybar energi (AGFE), samt nettverksgruppen for energieffektivitet (NGEE) og myndighetsarbeidsgruppen for Nordsyn (MANO).

Nordsyn er etablert fra starten av programperioden som en myndighetsarbeidsgruppe under EK-E bestående av tilsynsmyndigheter.

I den kommende programperioden vil det være fokus på å bygge ut samarbeidet spesielt mellom elmarkedsgruppen og arbeidsgruppen for fornybar energi.

Strategisk gjennomlysning av energisektoren

Nordisk ministerråd ga i januar 2016 Nokias tidligere konsernsjef Jorma Ollila i oppgave å gjennomføre en strategisk analyse av hvordan det nordiske energisamarbeidet kan utvikle seg i løpet av de kommende 5–10 årene. I juni 2017 presenterte han sin rapport for Norges olje- og energiminister Terje Søviknes, som formann for Nordisk ministerråd for næring, energi og regionalpolitikk i 2017, og Nordisk ministerråds generalsekretær Dagfinn Høybråten. Rapporten fungerer som et innlegg i debatten om det framtidige energisamarbeidet.

Den strategiske gjennomlysningen av energisamarbeidet er et ledd i Nordisk ministerråds reformprosjekt, som bl.a. har til formål å effektivisere ministerrådets arbeid. Inspirasjonen til disse strategiske analysene bygger på den såkalte Stoltenberg-rapporten innenfor forsvars- og sikkerhetspolitikk.

Jorma Ollilas rapport "Nordisk energisamarbeid: Sterkt i dag – sterkere i morgen" inneholder 14 forslag til et tettere energisamarbeid. Rapporten tar utgangspunkt i omstillingen til grønn energi, Parisavtalen, utviklingen innenfor energisektoren i EU og de nasjonale energistrategiene i Norden.

Rapporten har vært et viktig innspill til drøftelsene om foreliggende samarbeidsprogram. En rekke av anbefalingene er tatt med i programmet, spesielt om visjonen for samarbeidet og energiforskningssamarbeidet, men også relatert til samarbeid om de nasjonale energiplanene.

Rapportens anbefalinger gjelder her og nå, men også i de kommende årene, og derfor vil rapportens anbefalinger bli løpende vurdert for å oppnå visjonen for energisamarbeidet, ikke minst til gagn for landenes egne ambisiøse klima- og energipolitiske ambisjoner.

Strategisk mandat for Nordisk Energiforskning

Det strategiske mandatet for Nordisk Energiforsknings (NEF) aktiviteter i den kommende perioden skal sikre sammenheng mellom foreliggende samarbeidsprogram, NEFs vedtekter og bevilgningsbrev, NEFs strategi for 2018–2021 samt iverksettelse av NMRS budsjett. Gjennomføringen og resultatet av den strategiske gjennomlysningen av energisektoren skal integreres i organisasjonens arbeid. Overordnet skal alle NEFs aktiviteter fremme nordisk energisamarbeid, nytte og profilering.

Hovedformålet for det nordiske energisamarbeidet er å bidra til en stabil og sikker energiforsyning, bærekraftig vekst og velstand for borgerne, og bidra til å oppfylle klima- og miljømessige utfordringer. Samarbeidet tjener også som et redskap til å markedsføre de nordiske styrkeposisjonene innenfor energisektoren i Europa og globalt.

Hovedformålet for NEF er energiforskning som skal støtte opp under det nordiske energisamarbeidet. I NEFs vedtekter angis det at NEF skal arbeide for å opprettholde og utvikle Nordens styrkeposisjon innenfor utvikling og bruk av konkurransedyktige og bærekraftige energiløsninger. Det er utgangspunktet når NEF setter i gang aktiviteter, f.eks. nye forskningsprosjekter. Samtidig skal fokus være på høy nordisk nytte, også i

europaisk og internasjonal sammenheng. I det felles nordiske energisamarbeidet om energiforskning og -analyse skal NEF dermed være med på å gi hele Norden en energifaglig stemme. Konkret vil det skje ved å finansiere og legge til rette for energiforskning, ved samarbeidsprosjekter, ved å utarbeide scenarier og analyser på energiområdet og ved å profilere det nordiske energisamarbeidet.

NEF fastlegger sine aktiviteter innenfor en ramme av fireårige programmer. NEFs prioriteringer for disse programmene fastlegges blant annet med bakgrunn i det felles nordiske energipolitiske samarbeidsprogrammet. I de strategiske prioritetene for 2018–2021 er visjonen å levere det faglige grunnlaget for at Norden kan bli verdensledende i intelligente energiløsninger. Oppgaven er å oppnå dette gjennom nordisk samarbeid. Forskningssamarbeidet vil spesielt fokusere på grønt skifte innenfor elektrisitet, varme og transport, regionale nett, aktive sluttbrukere og studier av nordiske energisystemer.

NEFs budsjett består av bevilgninger fra Nordisk ministerråd og bevilgninger fra medlemslandene. I tillegg kommer bidrag fra offentlige eller private prosjektsamarbeidspartnere.

Nordisk ministerråd
Nordens Hus
Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

De nordiske energiministrene presenterer herved et nytt nordisk energipolitisk samarbeidsprogram for perioden 2018–2021.

Visjonen for det nordiske energisamarbeidet er å utvikle de nordiske energisystemene gjennom et sterkt, tillitsbasert og tilpasningsdyktig samarbeid på en måte som sikrer verdens mest integrerte og intelligente grønne lavutslippsøkonomi med høy konkurransevne og forsyningssikkerhet.

Det nordiske energisamarbeidet vil i perioden 2018–2021 særlig handle om disse områdene:

- Videreutvikling av det nordiske kraftmarkedet
- Fornybar energi
- Energieffektivisering
- Informasjonsutveksling og dialog om de enkelte nordiske landenes energipolitikk og strategier
- Energiforskning og innovasjon gjennom Nordisk Energiforskning
- Norden i Europa, herunder gjennomføring av EUs energiunion
- Nordens nærområder, særlig de baltiske landene
- Energirelaterte transportaspekter
- Energisektoren på Grønland, Færøyene og Åland
- Andre tverrgående programmer og prosjekter og internasjonalt samarbeid